

Αλέκου Ε. Φλωράκη, Μαρμάρινα λαικά τέμπλα της Τήνου.

Αθήνα, εκδόσεις Τήνος 1996 (στην πραγματικότητα 1998)

Αλεξάνδρα Γουλάκη-Βουτυρά, Γιώργος Καραδέδος Θεσσαλονίκη, Ιούλιος 1999

Tον Δεκέμβριο του 1998 κυκλοφόρησε το βιβλίο του Αλέκου Ε. Φλωράκη, Μαρμάρινα λαικά τέμπλα της Τήνου από τις εκδόσεις Τήνος. Όπως δηλώνει ο συγγραφέας του πρόλογου την στήνη έκδοσης αυτή παρουσιάζονται, ως συμπλήρωμα του βιβλίου του για τη λαική λιθογλυπτική (1979), δεκαεννιά τέμπλα της Τήνου καθώς και άλλα έργα που αποδίδει στα ίδια εργαστήρια με εκείνα των τέμπλων σε μια προσέγγιση που δεν περιορίζεται στα θεατρικά και τεντόντων δεδομένα, αλλά συναξιολογεί και άλλες παραμέτρους: ιστορικές, οικονομικές, κοινωνικές, ποικιλίες της πρώτης ώλης, λατομεία, μαστόρων, εργαστηρια, χρήση εργαλείων και τεχνών κτλ. Το υλικό παρουσιάζεται συστηματικά, με καλή οργάνωση, προβλαττώντας μια ιδιαίτερη ενδιαφέρουσα πλεύρα της νεοελληνικής μαρμαρολυπτικής, που είναι τα τέμπλα, τα οποία ανήκουν στον αρχιτεκτονικό διάκοπον των νιανών. Η μελέτη συμπληρώνεται από πολλά ενδιαφέροντα στοιχεία που προέρχονται από αρχαίο οιλικό, εντοντόμενο επιγραφικό και φυλακικό πλαίσιο.

To 1996 κυκλοφόρησε το βιβλίο των Αλεξάνδρας Γουλάκη-Βουτυρά, Γιώργου Καραδέδου και Γιώργου Λαζαρίδη, Η εκκλησιαστική μαρμαρολυπτική στις Κυκλαδίδες από τον 16ο ως το 200 αώνα, Αθήνα, εκδόσεις Φιλιπποπού. Η έκδοση αυτή, αποτελείται ερευνητικού προγράμματος που χρηματοδοτήθηκε αρχικά από το Υπουργείο Ερευνών και Τεχνολογίας (ΠΕΝΕΔ) τα χρόνια 1990-1992, και αργότερα από το Υπουργείο Πολιτισμού (1993) και το Υπουργείο Αγρού (1994-95), πραγματοποιήθηκε από ομάδα επιστημόνων (ιστορικού τέχνης και αρχιτεκτονών) του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, οι οποίοι εργάστηκαν στα περισσότερα από τα νησιά των Κυκλαδών, όπου εντόπισαν, κατέγραψαν, φωτογράφισαν και αποτύπωσαν σε περισσότερους από 140 ναούς εκκλησιαστικά έργα όλων των κατηγοριών σε μάρμαρο, τέμπλα, άμυνσες, θρόνους, προσκυνήστρια, θυμρώματα, καμπανία κτλ. Τα πρώτα αποτελέσματα αυτής της έρευνας που παρουσιάστηκαν στον παραπόντού τόμου στην κατακευαστική ανάλυση των έργων, αποτέλεσμα της αρχεκτονικής αποτύπωσής των μνημείων, σε συνδυασμό με την μορφολογική και στιλιστική προσέγγιση, πάντοτε στη πλαισία της γενικότερης ιστορικής και πολιτισμικής ιδιομορφίας της περιοχής κατά την περίοδο της τουρκοκρατίας και ως τις μέρες μας. Την εικόνα της εξέλιξης της τέχνης του μαρμάρου στην περιοχή συμπληρώνουν πλήροφροί από έγγραφα, επιγραφές, αρχειακά στοιχεία, σχέδια, συμβόλαια, μαρτυρίες τύπων και επαφή με παλιούς κυρίως μαρμάρες.

Είναι φανερό ότι το περιεχόμενο του παραπάνω βιβλίου επικαλύπτεται με αυτού του Φλωράκη, το οποίο, αν και έκδοθηκε το 1998, φέρει ως χρονολογία έκδοσης στην δεύτερη σελίδα διπλά στους συντελέστες και στο πρόγραμμα καθώς και στο πρόλογο της έτης 1996 (το ISBN όμως δόθηκε τον Νοέμβριο του 1998). Ο λόγος για τον οποίο το Φλωράκη προγρανολογεί το βιβλίο του στα 1996 είναι προφανής: θέλει να αποφύγει κάθε αναφορά στον τόμο για τα εκκλησιαστικά ύλιττα των Κυκλαδών, από όπου δανείζεται συνεχώς στοιχεία σε διάφορα επίπεδα διενεργούμενα καλλιτέχνες από την Τήνο και την ευρύτερη περιοχή των Κυκλαδών (του οποίου η προσέγγιση δεν είναι καθόλου ευκόλη), αλλά δανείζεται χωρίς να το δηλώνει την μεθοδολογία, την κατάταξη-ομαδοποίηση των έργων, την χρονολογική εξέλιξη, μορφολογικής, στιλιστικής και ιδιαίτερα κατακευαστικής παρατήρησης, συγκριτικού υλικού από διάφορα μέρη, ορολογία, σκάμη και την μαρφητή του βιβλίου (σήμα). Ενώ έγγραφο δεκαετεύσιδυ μπροστά και την γεινιά λήψης των φωτογραφιών σε ορισμένα μνημεία.

Διαφορετικές βεβαίως υπάρχουν: έχει προσθέσει στο υλικό της Τήνου δύο-τρία τέμπλα, έχει ομοδοτησεί με αυτά διάφορα έργα με βάση στην κατατάξη συντήρησης και τα έχει αποδώσει σε εργαστηρια σήμερα μνημείους καλλιτέχνες. Είναι χρονοπρακτικό ότι όπου δεν συμφωνεί με τις απόψεις του βιβλίου, το οποίο υποτιθέται ότι δεν γνωρίζει, απαντά έμμεσα και διεξεδόκινα, προστιθέντων πάντα ότι η έρευνα του οδηγεί σε «πρωτότυπα» δικά του συμπεράσματα, τα οποία συνοψίζονται ουσιοστικά σε μια θέση που έχει υποστηρίξει και σε άλλα του δημοσιεύεται σχετικά με τις «απαρχές» της τέχνης του μαρμάρου, στη δηλαδή στην νεοελληνική μαρμαρολυπτική όλα ζεκινούν από την Τήνο.

Η καινοτομία στην έρευνα για την Εκκλησιαστική μαρμαρολυπτική των Κυκλαδών είναι τη μεγάλη σημασία που δοθήκε στην αρχιτεκτονική αποτύπωση και την κατακευαστική ανάλυση των μνημείων, πέρα από την μορφολογική και στιλιστική προσέγγισή τους. Ο Φλωράκης, προσποβάντων να εδηγήσει πώς προχώρησε σε κατακευαστικές παρατηρήσεις χωρίς αρχιτεκτονική αποτύπωση, δηλώνει εξαρχής ότι επισκέφθηκε τα μνημεία συνδεόμενος από τον εμπόρο μαρμαρολυπτή Νέπτο Δελταπόλα και χρηματοποίησε τη συμβολή του σε αποτέλεσμα. Εδώ όμως εσκεμένα παραπλανάν τον αυτοποίηση αναγνώστη, διάτοικη και ο εμπίερος γνώστης δεν μπορεί να κατανούνται με κατασκευή χωρίς στεδιδισμό, αποτύπωση και μελέτη στο σχεδιαστήριο. Μόνο έτσι είναι δινοτόντων να ξεχωρίσουν οι φάσεις, να αποδοθούν τα κομμάτια, να εντοπισθούν οι επισκέμες, οι επιαναρχίες, οι τεχνικές κατασκευής κτλ. Η επισκέψη των μνημείων από μόνη της, όσο προστιθέταις παραπτήρισης και γίνονται, δεν μπορεί να αντικαταστήσει τη σχεδιαστική αποτύπωση. Δεν είναι άλλως τυχαίο ότι ο ίδιος ο Φλωράκης, σε προγράμματα μελέτες που αφορούσαν παρόμοιο υλικό, δεν διανοήστηκε να χρηματοποιηθεί την μεθόδο της κατακευαστικής ανάλυσης. Η έλλειψη της αρχιτεκτονικής ανάλυσης δεν επέτρεψε προφανώς τέτοια, η άδιναμια που παρουσιάζουν οι συγκρίσεις του με υλικό κυρίως από την Ανδρα, αλλά και από άλλα νησιά, το οποίο δηλώνει ότι γνωρίζει άλλοτε από αυτούς και άλλοτε από φωτογραφίες, φανερώνει επιφανείας γνώση των έργων, συνήθως από έμμετρες.

Για μια θεωρηθεύονταν όλα τα παραπάνω κακόβουλες και ανυπότατες πιραϊκές υπορούμενοι να παρακολουθήσουμε τη σήξη των δύο βιβλίων, επιλέγοντας ενδεικτικά κάποια από τα πολλά σημεία επαφής που υπάρχουν ώστε χρειαζόταν ολόκληρο βιβλίο για να συγκεντρώσουν όλες οι αντιστοίχεις. Στη συνέχεια θα αναφέρεται για συντομία ως μελέτη Α τη Εκκλησιαστική μαρμαρολυπτική των Κυκλαδών και ως μελέτη Β το βιβλίο του Φλωράκη.

Στην έξελιξη του τέμπλου γενικά το Β, α. 34, ακολουθεί το Α: ρωσική επιδρούση (Α, σ. 54-55), κλασικισμός του 19ου που εκποτίζει την Συλλόγυπτα (Α, σ. 64). Ξύλινα έργα που μιμούνται τα μαρμάρινα (Α, σ. 179-181). Στο Β, σ. 36, ο συγγραφέας θέλοντας να εδραιώσει την έμμονή διεγία της αφετηρίας της τέχνης της μαρμαροτεχνίας από την Τήνο, απαντά σε διαφορετική άποψη που διαπιστώνται στο Α, σ. 52-53, αναφέρομενοι στην Βαντίνη κατάλογο στο νησί, ενώ με παράργα (Β, σ. 38) καλύπτει ολόκληρο το 16ο και 17ο αιώνα. Στη Β, σ. 49, 51, αναφέρονται τα γλυπτά της Βάνης (φάσεις τέμπλου) αντίστοιχα με το Α, σ. 53 σημ. 56 και σημ. 78: στη σ. 52 αναφέρεται το χτίσιμο στο πίσω μέρος των τέμπλων στον 19ο αι., όπως στη σ. Α, σ. 107 και 116. Η κατακευαστική λεπτομέρεια για την «ποτωμένα δοκάρια» που στηρίζουν τις επάνω ζώνες του τέμπλου στο Β, σ. 52 (και παρόδια σε άλλα σημεία), αντιστοιχεί με παρόμοιες διατυπώσεις στο Α, σ. 76, 87, 129. Στη Β, σ. 53, ο συγγραφέας αναφέρεται στη θέση του δικέφαλου στο θωράκιο κάτω από την εικόνα της Χριστού στο τέμπλο του Ταξιδήρη της Μεσαράς Ανδρου, το οποίο υποτίθεται ότι γνωρίζει από φωτογραφίες. Ωστόσο αγνοεί ότι το τέμπλο είναι διαλυμένο και ότι τα κομμάτια του βρίσκονται σκόπιμα στον ναό, και βέβαια αποφέρει για παραπλέυρη στο σχέδιο αρ. 12 του βιβλίου Α, όπου αποκαθίστανται τα διαφόρα τμήματα του τέμπλου στην θέση τους και από όπου προφανώς γνωρίζει την θέση του θωράκιου. Στο Β, σ. 61 σημ. 53, όπου γίνεται αναφορά στους παλιούς μαρτύρους, επαναπλέμνεται η σημ. 96 της σ. 62 του Α. Στη σημ. 63 του Β, σχετικά με το τέμπλο της Ελεούσας στον Πύργο Τήνου: «Τια έσαφαληστή σταρεβότρια του τέμπλου, η διάσταση του βαθίους των μονοβλήμων εκτείνεται αρκετά προς τα πίσω», αντιστοιχεί με την περιγραφή στη σ. 76 Α: «Τα κατακόρυφα στηρίζονται των τέμπλων δεν έχουν πια τον χαρακτήρα των βυζαντίων: δεν είναι περιόπτα αλλά η διάσταση τους επιμήκενται κατά την έννοια των θύβων, συμβαλλόντας στην καλύτερη στήριξη του τέμπλου». Πρόκειται για μια κατακευαστική παρατήρηση στην οποία επανέρχεται συχνά, χρηματοποιώντας τον όρο κατακόρυφα μονοβλήματα στοιχεία (Β, σ. 40-41, 70-71, 81, 90, 94), και μάλιστα στη σ. 112 το όρο κατακόρυφα στηρίγματα, όπως γίνεται στο Α (βλ. ενδεικτικά σ. 75, 79, 82, 91, 94).

κ.ά.). Στο Β. 67, αποδιδούνται οι επανώ λένες του τέμπλου της Ελεούσας για σταυλοκότλους λόγως στο ίδιο εργαστήριο με τα τέμπλα του Σταυρού και της Σωτήρας (Μεταμόρφωσης), όπως ακριβώς στο Α. σ. 79 σημ. 146. Στο Β. 67-71, στην περιγραφή του τέμπλου του Σταυρού χρησιμοποιούνται οι όροι μονολιθική στοιχεία, πραματικό σχήμα κυκλοπάνων, όπως στο Α. σ. 79. Στο Β. 72, παραπέταται ότι ο διοικητός στα τέμπλα της ομάδας είναι πλουτοπότερος όσο το υπέρθιμο της Ήρας: Πάλι αλλά στην πλάγια θύμα, όπως στο Α. σ. 80: "χαρακτηριστικό είναι ότι διαδοκούμε στο υπέρθιμο της Ήρας Πάλης είναι απλούστερος από ό.τι στις πλάγιες θύρες". Η αναδομή του τέμπλου του Σταυρού αντίκει σε μεταγενέστερη φάση από το υπόλοιπο τέμπλο και παρουσιάζει στην σταυλική ομοιότητα με το αντίστοιχο τμήμα του τέμπλου της Λεωνίτρας: Β. σ. 73 ακριβώς όπως στο Α. σ. 79 σημ. 147. Η οπήρη των πιών μέρων του τέμπλου του Σταυρού απενεγκέπεται στο Β. εικ. 84, όπως στο Α. εικ. 41. Στο Β. 75, σχετικά με το τέμπλο της Αγ. Παρασκευής, η περιγραφή, η παραπήρησης και η χρονολόγηση αντιτοκούν με το Α. σ. 78. Στο Β. σ. 79, ο συγγραφέας ασχετίζεται διεθνώς με τις μετασεκουέποντες του τέμπλου αυτού για να αποδειξεί ότι διέλειπαν καλούσανται με ανακαίνιος του ναου της Μεταμόρφωσης. Στο Β. 75, όπου καταλήγει η απόδειξη της μεταποίησης τυμπάνων σε τεχνική λάθρη για να αποτίνηξη έμμεση απόντιση υπόθεση που διατυπώνεται στο Α. σ. 81, στις ίσων τα τέμπλα αυτά αρχικά να προσρίζονται για μεγαλύτερους ναούς, οπότε έχουμε εδώ υλικό σε δεύτερη χρήση. Δεν είναι απόρριπτο η ερμηνεία ότι είναι μονοστήναγμα: ωστόσο είναι φανερό ότι Β απαντά στο Α. Στο Β. σ. 80-81, παραπέταται ότι το τέμπλο της Σωτήρας (Μεταμόρφωσης) είναι παλιότερη της ανακίνησης του ναού του 1788, ακριβώς όπως στο Α. σ. 79 σημ. 145. Στη σ. 83 του Β (για το ίδιο τέμπλο): "Εξέλιξη μαρτυρεῖ η παραλλαγή χαρακτηριστικού στοιχείου στην υψηλότερη λώνη του τέμπλου με την προσθήκη στρογγυλών ροδών". Η διατύπωση είναι αναλόγη με το Α. σ. 79: "Ισος μάλιστα να είναι [το τέμπλο] λίγη μεταγενέστερο (περίπου 1750-1760) - Ο Φωτάρης το χρονολόγησε χωρίς επιχεργασία στο 1755- γιατί η λώνη του ο φωτικό κοδάμημα πάνω από τα εροτές μπορεί να θεωρηθεί εξέλιξη του επιτυλίου του τέμπλου του Σταυρού, καθώς προστίθεται άνθη στα φύλλα του φωτικού κοδάμηματος". Στο Β. σ. 85, σχετικά με τον ξύλινοτύπο χαρακτήρα των πρώιμων τέμπλων στην Τήνο, δινέται απάντηση στο Α. σ. 80 και σημ. 149, με αναφορά στην ιδιαίτερη γραμματισμό (γραμματισμό, του Γαϊτή, και άρθρο της Καζανάνη στη Θρακομακεδονία). Στο Β. σ. 86, εντοπίζεται άνεις οδηγίσματος φεγγίτης στην μονή της Κύρα-Σέννης που χρονολογείται στα 1732 και που σχετίζεται στοιλακικά με τα πρώιμα τέμπλα της Τήνου, όπως ακριβώς στο Α. σ. 78 σημ. 143. Στο Β. σ. 88, δινέται απάντηση σχετικά με την λειτουργία των λατρευτών στα Α. σ. 59-60. Στο Β. σ. 98, απαριθμούνται τα μπαρόκ τέμπλα της Ανδρού με την οερά και τις χρονολόγησης που έχουν στο Α. σ. 88. Το τέμπλο της Φανερώμενης στη Βαθή Τήνον αναλέγεται όμως αλλά και απεικονίζεται ότι πάλι στην πλάγια στην εκκ. 180 του Β. όπως ακριβώς στο Α. σ. 91-92 και εικ. 65. Στο Β. σ. 101 και σημ. 15, τα επαλλήλα φουρουώντα στο κάτω μέρος του τέμπλου "αντλούν πρόπτα από ξύλογλυπτα επίπλα", όπως ακριβώς στο Α. σ. 91 σημ. 181: "θυμίζουν ξύλινα επίπλα". Στο σημείο αυτό τα δύο βιβλία συμπιπτούν (εντελώς τυχαία): ακόμη και ως προς τις παραπομπές του βιβλίου του Smith, *Architecture of Chios*. Ο όρος ξεκουράγειν κοίνων κρητοποιείται για το ίδιο μπτερό στο Β. σ. 101, και στο Α. σ. 91 σημ. 177. Στο Β. σ. 106-107, σχετικά με την κρήνη της Κύρα-Σέννης παραπέταται ότι η χρονολογία 1708 δεν ανταποκρίνεται στα μπαρόκ ύφος του αναγλύφου, όπως στο Α. σ. 53 και σημ. 60: "απλιστικά το ανάγλυφο και η χρονολογία 1708 δεν συμβαίδουν". Στο Β. σ. 108-9, οι συγκρισίες με την κρήνη του Πύργου του 1784, αλλά και με το Φωτόδοτη της Ανδρού, είναι αντίστοιχες με του Α. σ. 89-90 και σημ. 182. Οι παραπήρησης για το τέμπλο του Αγ. Χαλαρώπους στα Πλατύτα στο Β. σ. 110 κε., επαναλαμβάνονται και αναπτύσσονται αυτές στο Α. σ. 91. Στην σ. 121 και σημ. 46 του Β η απαριθμητη των υψηλών μαρμάρινων τέμπλων στη Νάξο ταυτίζεται με την οερά παρουσίασης στην Α. σ. 92-93 και σημ. 122 και σημ. 125, επαναλαμβάνονται ο Α. σ. 88-89. Μπορεί να είναι λεπτομέρεια, αλλά δεν γίνεται κατανοητό γιατί στο Β. σ. 128 και σημ. 78, στην επειγόντη του τύπου Χαλεπάντη απότομα η Χαλεπάντης ο Φωτάρης παραπέμπει στον εαυτό του και όχι στην πρώτη μελέτη που ασχολήθηκε με την θέμα (βλ. Γουλάκη-Βουτσά). Το εργαστήριο μαρμαρογλυπτικής του Ιωάννη Χαλεπάντη, Θεοστολίου 1989, σ. 17 σημ. 20). Στο Β. σ. 128 και σημ. 79, αποδιδούνται έργα στην Γανωνύλων Σκουπτάρι. Πυργών μαρμάρων, ακριβώς όπως γινεται στο Α. σ. 97, 98 και σ. 165 σημ. 454, με την ίδια βιβλιογραφία. Η παραπήρηση στο Β. σ. 127, ότι το δεξιό τυμπάνο της τέμπλου της Παναγίας Απειράνθου Νάξου είναι άλλου καλιτέχνη στηρίζεται στην πρώτη δημοσίευση του Έργου, στην ανάλυση και σχεδιασμό που γινεται στο Α. σ. 92-93, 97-98. Στο Β. σ. 130 κε., αναφέρονται οι ομοιότητες του τέμπλου της Ευαγγελίστριας στην Τήνον με τη Μεταμόρφωση στην Ερμούπολη εντελώς αντιτοκούς όπως στο Α. σ. 102. Στην Β. σ. 133 σημ. 10, αναλέγεται ο όρος μπατζή σχεδον απολελέ, όπως στο Α. σ. 71 και 102. Το τέμπλο της Ευαγγελίστριας χρονοποιείται μεταξύ της Β. σ. 134 όπως ακοινωνεί στο Α.

α. 102. Οι παρατηρήσεις στο Β. σ. 136, που αφορούν την εξέλιξη του τέμπουλ, του τονισμού της Δρασαίς Πάνης με αρχεκτονικά στοιχεία κτλ., είναι εντελώς ανάλογες με εκείνες στο Α. σ. 107-108. Στο Β. σ. 138, ο συγγραφέας παραπέρα σχετικά με το προβλήμα του καλλιέργην του τέμπουλ της Ευαγγελίστριας, διέρκεσε την "μεταγενέστερη συγγραφή" απέδωσαν στον Φραγκόκης Καναχήλ "το σύνολο της κατασκευής". Οι "μεταγενέστερες συγγραφές" ήταν κατονομάζονται δεν είναι άλλοι από αυτούς του Α. όπως φίνεται και από την παρατήρηση στην ίδια σ. του Β: "Επώνυμο Καναχήλς δεν απαντά στην Τίτο", που είναι παρέμνη από το Α. σ. 103, σημ. 224: "Το επίσημο Καναχήλ δεν το συναντούμε στην Τίτο". Τα παραδείγματα συνθέτες τεμπύλων στη σ. 139 και σημ. 35 του Β επαναλαμβάνουν αυτά του Α. σ. 102 και σημ. 221 το τέλος της Αγίου Απόστολη Μητήληνς μαζί με την βιβλιογραφία! Στο Β. σ. 141, στην αναφορά στον άμβωνα της Ευαγγελίστριας η ρολογία αμύνεται με τον Α: κρεμαστοί αμύνεται (Α. σ. 126), κονιήν πριαμοτικό, σανδικτές κατασκευές (Α. σ. 127), αρμοκαλυπτήρες (Α. σ. 131 σημ. 349). Στο Β. σ. 141 και σημ. 41, απαριθμούνται παραδείγματα κρεμαστών αμβώνων, όπως ακριβώς στο Α. σ. 128, με την προσθήκη αυτού του Αγ. Γεωργίου στο Βροτάνο της Χίου. Στο Β. σ. 156-7, ο συγγραφέας αναφέρεται στον τύπο, στα και ομοιότητες του προσκυνηταρίου στην Άνδρο του 1820 με το τέμπλο της Μεγαλόχαρης, ακριβώς όπως στο Α. σ. 148. Στο Β. σ. 161 και σημ. 128, υπάρχει αναφορά στον Ξύλιτη Φραγκούλη Ταλαύδωμα και απάρτηση στις απόψεις του Α. σ. 106, σχετικό με τον ρόλο του στα τέμπλα της Ερμούπολης. Στο Β. σ. 168-170, περιγράφεται χρονολόγεται και αναλύεται το τέμπλο των Αγ. Αναργύρων στα Πλατά, γίνοντα παραπτήρισης για την χρονολογία του δαπέδου, για την μεταβατική εποχή στα τέμπλα, ακριβώς όπως στο Α. σ. 106. Στο Β. σ. 175, θεωρεταί τοπική στην εξέλιξη των τεμπύλων το 1830, ακριβώς όπως στο Α. σ. 63-64 και 105. Στο Β. σ. 183, 185, η μισοδιπτή και οι παραπτήρισης για τα τέμπλα Τριπόταμος και Πλατώνας επαναλαμβάνουν αυτές του Α. σ. 102 και 107. Στο Β. σ. 183 και σημ. 31, αναφέρεται η λειτάνη και η εξέλιξη στη σπιλιάστη ανάλογα όπως στο Α. σ. 59, 61. Στο Β. σ. 187, γίνεται αναφορά στον δημιουργό του τέμπουλ των Πλατώνας ίακ. Μπαλομάργα και διατυπώνεται η υπόθεση ότι σχετίζεται με την οικογένεια από τη Πλατά των Ματ., όπως ακριβώς κατό τη σ. 107 σημ. 235.

Η απαρίθμηση συμπτώσεων στα δύο βιβλία θα μπορούσε και αυτή να αποτελέσει ένα τρίτο βιβλίο. Εδώ παραθέτουμε ενδεκάτη κάποια σημεία. Σε γενέτις γραμμές το Α δικαιούεται τις ίδιες κατατάξεις υπόκειται με το Α': τα κεφαλίδα 3, 4 του Β αντιστοιχούν με την ομάδα πρώιμων τεύτην της Ήγουν στο Α'. Τα κεφ. 6, 7 του Β αντιστοιχούν με τα μαρτύρια τέτμητης της Ηγουν στο Α. σ. 91-92. Το κεφ. 8 στο Β με τα μεικτά τέτμητα αντιστοιχεί με το Α. σ. 102. Τα κεφ. 9 και 10 στο Β αντιστοιχούν με τα μεταβατικά εκπλεκτούμενα στο Α. σ. 106-107. Πιστεύουμε ότι για τη χρονολόγηση του τέτμου πηγή Γριαπαναγιών στις αρχές του 17ου αι. δεν πεθεύονται οι συγκρίσεις με τα τέτμητα της ομάδας Πάρου. Περισσότερο φανεταν να συμβαθεῖ με το λαϊκό τέτμητο πηγής Απιδίας στο δεύτερο μισό του 18ου αι. Αντίθετα, η απομάκρυνση των ένδογλωττών τιμητών στο τέτμητο της Ελεούσας ήταν με ευχάριστη έκπληξη. Άλλα θα έφαντε σε αυτή, αν δεν είχε προηγηθεί η ανάπτωση των πρώιμων τεύτην της Ήγουν στο Α, όπου φάνηκε ότι δημιουργήθηκαν από κομμάτια διαφορετικών εποχών και προελεύσεων. Οι αποδομές των μαρτύρων στα λατούσια στο Β είναι πάντοτε αυθαίρετες, χωρίς αιτιολογία μαρτυρίων την αφορούν επιβάντια να αποτασταθεί η εικόνα της δραστηριότητας των ντόπιων λατούσων, η οποία ήμενε μετεκπρώτη. Τέλος, το απιγνώστερο σημείο στο Β αποτελούν οι αιδομαρτυρίες τέτμων με όλα έργα και πια αποδοσείς τους σε εργαστήρια και καλλιτέχνες. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι η σειρά εργασιών που αποδίδει με έμφασην βεβαίωτη προσφορά στον ουγγαρέζο στα Χατζήμπου (αναγνωρίζει συνεργάτες του, μάθητες ΚΤ.), όπου ένα από τα σημαντικότερα συνόλα που τον αποδίδει, τα μαρτύριμα θύρωμάτα στο νέο καθολικό της μονής Ξενόφωντος Αγ. Όρους (Αιγαίου 154 επ. 1833) είναι έργα του Κωνσταντονούπολης Χριστόπακη Ανιντστατούπολης του 1833 (Βλ. Α. Διάκος Ελληνική 48, 1998, σ. 174-175).

Είναι φανέρω από τα παραπάνω ότι η έρευνα του Φλωράκη δήλωνεν δεν αγνοεί την Εκπλοσιαστική μαρμαρογλυπτική των Κυκλαδών, αλλά την ερχομοποίηση σε μεγάλη έκταση και με πολλούς τρόπους. Είναι διεθνώς γνωστό ότι σε μια πρωτότυπη έρευνα ο συγγραφέας έχει το δικαίωμα της επιλογής του αιώνου, της βιβλιογραφίας και των πηγών που θα χρησιμοποιηθεί. Είναι δυνατότερη στην έρευνα δύμασιο υπόκιο να φάντασε ανεξάρτητη σε παρομίωση συμπεράσματα ή επικαλύπτει με άλλες μελέτες. Είναι δύμας δεσνοτολογικά αποράδετη να αποκρίνεται την επικαλύψη και να χρησιμοποιήσει αυθεάρτητα και ανομολόγητα την έρευνα ενός προγενέστερου βιβλίου, για να οδηγήσει σε δικά του συμπεράσματα. Η προχρονολόγηση του βιβλίου του Φλωράκη πιστεύουμε ότι έγινε εσκεμένη. Η πράξη αυτή, επιπτωματικά αντιδεντολογική, αλλά και ηκτικά επιληπτική, υποσκάπτει την αξία του ίδιου του έργου στην έρευνα: το εμφανίζει ως επανήληψη στοιχείων και αποικών που δεν τεκμηρώνονται, αδικώντας και μειώνοντας με τον τρόπο αυτούς την άνοιξη του που αποβιβάζει.